

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΣΕ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α' ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ηθική και Δεοντολογία στην ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων

- **Μάνος Δ. Τσαλαμανιός**

Διευθυντής Ψυχιατρικού Τμήματος Παιδιών-Εφήβων
και Διευθυντής Ψυχιατρικού Τομέα
Γενικού Νοσοκομείου «Ασκληπιείο» Βούλας
Αναπλ. Αντιπρόεδρος Ε.ΚΕ.Ψ.Υ.Ε

- **Βασίλειος Ε. Πανταζής**

Μέλος Ε.ΔΙ.Π. - Επιστημονικός Υπεύθυνος
Παιδαγωγικής και Διδακτικής Επάρκειας
Τμήματος Βιοχημείας και Βιοτεχνολογίας
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Λάρισα)

Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη καθορίζεται τόσο από την κληρονομικότητα όσο και από το περιβάλλον:

Παράδειγμα 1:

• Εξαιτίας της κληρονομικότητας, τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά:

✓ τρέχουν γρηγορότερα από τα μικρότερα
(σωματική ανάπτυξη)

✓ αντιλαμβάνονται καλύτερα τη διαφορετική οπτική των άλλων
(κοινωνική ανάπτυξη)

✓ και μπορούν να αξιοποιούν έναν περισσότερο συστηματικό και αφαιρετικό τρόπο σκέψης
(γνωστική ανάπτυξη).

Ανάπτυξη

Παράδειγμα 2:

- Παιδιά των οποίων οι γονείς διαβάζουν και συζητούν μαζί τους στο σπίτι έχουν γενικά υψηλότερες σχολικές επιδόσεις από εκείνα με λιγότερες αντίστοιχες εμπειρίες,
- *στοιχείο που αποτυπώνει το ρόλο του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη.*

Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη ακολουθεί συγκεκριμένα και αναμενόμενα εξελικτικά πρότυπα:

- Τα παιδιά βγάζουν άναρθρες φωνούλες πριν μιλήσουν,
- μπουσουλούν πριν περπατήσουν
- ✓ και μαθαίνουν συγκεκριμένες έννοιες, όπως *δέντρο* και *τετράγωνο*,
- ✓ πριν από αφηρημένες έννοιες όπως *πυκνότητα* και *πολιτισμός*.

Ανάπτυξη

Κάθε άνθρωπος αναπτύσσεται με διαφορετικό ρυθμό:

- Ένας μαθητής ή μια μαθήτρια του Γυμνασίου ίσως μοιάζει ακόμα παιδί την ίδια στιγμή που κάποιος άλλος συμμαθητής ή συμμαθήτριά τους είναι ήδη ένας νεαρός άνδρας ή μια νεαρή κοπέλα .
- Δύο παιδιά της ίδιας τάξης του Δημοτικού πιθανόν έχουν σημαντικές διαφορές στην ικανότητά τους να αξιοποιήσουν μια μαθησιακή δραστηριότητα.

Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης

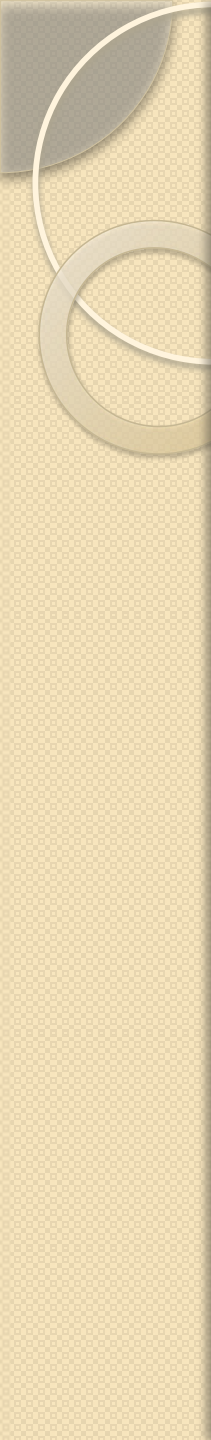
- Το *βιο-οικολογικό μοντέλο του Bronfenbrenner* περιγράφει διαφορετικά επίπεδα των περιβαλλοντικών παραγόντων που επηρεάζουν όλες τις μορφές ανάπτυξης.
- Περιγράφει τα επίπεδα αυτά ως ένα σύνολο συστημάτων που το καθένα τους εμπεριέχεται σε ένα ευρύτερο σύστημα.

Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης

- **Μικροσύστημα:** Οικογένεια, συνομήλικοι, γειτονιά, σχολείο.
- **Μεσοσύστημα:** Αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων του μικροσυστήματος.
- **Εξωσύστημα:** Κοινωνικές επιρροές, όπως το επάγγελμα των γονέων και η πρόσβαση σε δομές περίθαλψης.
- **Μακροσύστημα:** Το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνει το παιδί.
- **Χρονοσύστημα:** Οι αλλαγές που συμβαίνουν στο περιβάλλον ενός παιδιού με το πέρασμα του χρόνου.
- **Ανάπτυξη:** Είναι η διαδικασία που λαμβάνει χώρα όταν διαφορετικά επίπεδα του περιβάλλοντος αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με το γενετικό υλικό του παιδιού, προκειμένου να οδηγήσουν στην εξέλιξή του.

Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης

- **Θέμα 1:** Οι γονείς σας πιθανόν προσδοκούσαν από εσάς να πηγαίνετε στο σχολείο, να παρακολουθείτε με προσοχή τους δασκάλους σας και να κάνετε τα μαθήματά σας.
- *Ποιο από τα περιβαλλοντικά συστήματα της θεωρίας του Bronfenbrenner αποτυπώνεται καλύτερα σε αυτήν την εμπειρία;*

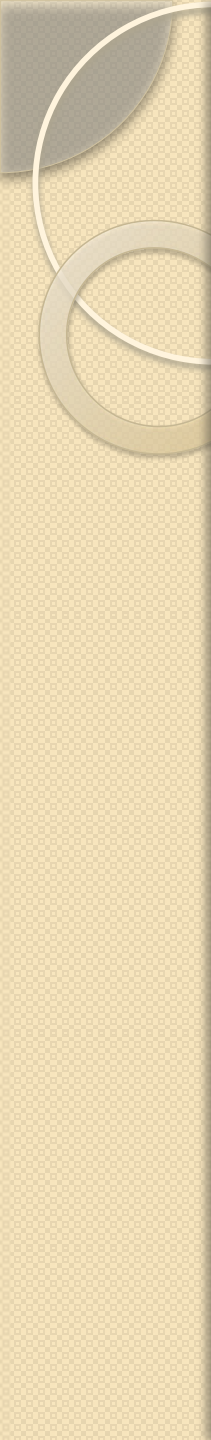
-
- Απάντηση:
 - Το **μικροσύστημα**,
τα άτομα και οι δραστηριότητες του άμεσου περιβάλλοντός μας.

Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης

- **Θέμα 2:** Και οι δύο γονείς της Σοφίας εργάζονται εκτός σπιτιού. Ο πατέρας της είναι μηχανικός και η μητέρα της νοσηλεύτρια.

Ο Δημήτρης ζει με τη διαζευγμένη μητέρα του, η οποία έχει δύο εργασίες μερικής απασχόλησης, η πρώτη ως οικονόμος ενώ η δεύτερη ως σερβιτόρα τα βράδια σε ένα εστιατόριο.

- *Ποιο από τα περιβαλλοντικά συστήματα του Bronfenbrenner αποτυπώνεται καλύτερα σε αυτά τα παραδείγματα;*

-
- Απάντηση:
 - Το εξωσύστημα, δηλαδή κοινωνικές επιδράσεις όπως το επάγγελμα των γονέων, που επηρεάζουν τόσο το μικροσύστημα όσο και το μεσοσύστημα.

Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης

- Το βιο-οικολογικό μοντέλο ανάπτυξης υπενθυμίζει στους εκπαιδευτικούς ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες έξω από τη σχολική τάξη, οι οποίοι επιδρούν σημαντικά στη μάθηση και στην ανάπτυξη των παιδιών.
- Όμως:
 - Οι περιγραφές για τον τρόπο με τον οποίο τα διάφορα επίπεδα του περιβάλλοντος αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, καθώς και με το γενετικό υλικό του παιδιού, επηρεάζοντας, κατ' επέκταση, την ανάπτυξή του είναι κάπως ασαφείς και είναι δύσκολο να επιβεβαιωθούν ερευνητικά.

Νευροεπιστήμες και ανάπτυξη

- Τη βάση του νευρικού συστήματος αποτελούν τα ηλεκτρικά κυκλώματα, γενετικά προκαθορισμένα.
- Η νοημοσύνη εξελίσσεται κάθε φορά που ο εγκέφαλος καλείται να λύσει προβλήματα και να βρει λογικά επιχειρήματα.
- Ο εγκέφαλος αναζητά ενστικτωδώς επαναλαμβανόμενα πρότυπα στον τρόπο που λειτουργεί ο κόσμος μας.
- Κάθε εμπειρία μπορεί να επαναπροσδιορίζει, στην κυριολεξία, τις συνάψεις των νευρώνων του εγκεφάλου.
- Κάθε άνθρωπος έχει διαφορετική γενετική προδιάθεση, όμως οι εμπειρίες διαμορφώνουν συνεχώς τη δομή του εγκεφάλου και αλλάζουν τη συμπεριφορά.
- (Μέχρι τη δεκαετία του '80 οι επιστήμονες πίστευαν ότι η δομή του εγκεφάλου αναπτύσσεται κατά την παιδική ηλικία και καθώς ο άνθρωπος μεγαλώνει περιορίζεται η δυνατότητα για επιπλέον αλλαγές.)

Νευροεπιστήμες και ανάπτυξη

- Πώς επέρχεται η ανάπτυξη αξιοποιώντας τη δομική φυσιολογία του εγκεφάλου;
- Η εμπειρία έχει ως αποτέλεσμα μια ηλεκτρική ώση που μεταδίδεται από έναν άξονα:
 - ✓ παράγοντας μια χημική ένωση που διατρέχει τη *σύναψη*
 - ✓ και διεγείροντας τους *δενδρίτες* των γειτονικών νευρώνων.
- Η συχνή επανάληψη παρόμοιων εμπειριών δημιουργεί μια μόνιμη φυσική σχέση ανάμεσα στους νευρώνες, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη:
 - ✓ Όπως, για παράδειγμα, ένα μικρό παιδί που μαθαίνει να κάνει ποδήλατο. Θα γνωρίζει για πάντα πώς να οδηγεί ποδήλατο.
 - ✓ Ή όπως οι μικροί αθλητές που εξασκούνται συνεχώς στις βολές του μπάσκετ, με την εμπειρία αναπτύσσουν σταδιακά νευρολογικές συνάψεις που έχουν ως αποτέλεσμα τις επιτυχημένες βολές.

Νευροεπιστήμες και ανάπτυξη

- Με το κατάλληλο είδος εμπειριών, μπορούμε να αλλάξουμε τα «καλώδια» του εγκεφάλου μας – να δημιουργήσουμε νέες νευρολογικές συνδέσεις.
- Με άλλα λόγια, μπορούμε κυριολεκτικά να γίνουμε εξυπνότεροι.
- Η θεωρία της *νευροπλαστικότητας* περιγράφει την ικανότητα του εγκεφάλου να αλλάζει κάθε φορά που έρχεται αντιμέτωπος με μια εμπειρία.
- Μας βοηθά να καταλάβουμε γιατί σημαίνουσες και ουσιαστικές εμπειρίες, όπως η εκμάθηση μιας καινούριας γλώσσας (ακόμα και αργότερα στη ζωή), είναι ενισχυτική για τη γνωστική μας συγκρότηση.

Νευροεπιστήμες και ανάπτυξη

- Το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης σκέψης λαμβάνει χώρα στον *εγκεφαλικό φλοιό*.
- Ο εγκεφαλικός φλοιός είναι μεγαλύτερος στους ανθρώπους από ό,τι στα ζώα, καταλαμβάνει το 85% του συνολικού βάρους του εγκεφάλου και περιέχει τον μεγαλύτερο αριθμό νευρώνων και συναπτικών συνδέσεων.
- Η *εξειδίκευση της λειτουργίας των ημισφαιρίων* του εγκεφάλου συχνά παρερμηνεύεται, με αποτέλεσμα κάποιοι να θεωρούν ότι έχουν πιο δραστήριο το δεξί και άλλοι το αριστερό ημισφαίριο:
 - Αυτό *δεν ισχύει* και οποιαδήποτε προσπάθεια διδασκαλίας βασισμένη σε αυτή την άποψη είναι υπεραπλουστευμένη και οδηγεί σε λάθος αποτελέσματα.
 - Τα δύο ημισφαίρια λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο, ειδικά σε ό,τι έχει να κάνει με σχολικά γνωστικά αντικείμενα.

Αντιπαραθέσεις στις Βιοεπιστήμες

- *Παροχή ερεθισμάτων στις μικρές ηλικίες: Η έλλειψη ερεθισμάτων στα πρώτα χρόνια του παιδιού μπορεί πράγματι να περιορίσει τη γνωστική ανάπτυξη, όμως οι έρευνες δεν αποδεικνύουν ότι συμβαίνει το αντίθετο με την παροχή επιπρόσθετων ερεθισμάτων, όπως ακριβώς παιχνίδια ή ηλεκτρονικοί υπολογιστές.*
- *Ύπαρξη κάποιων κρίσιμων φάσεων όπου η ανάπτυξη βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο: Δεν υπάρχουν αποδείξεις για την ύπαρξη κάποιας ιδιαίτερα ευαίσθητης περιόδου στις μικρές ηλικίες για τη διδασκαλία δεξιοτήτων που απαιτούν εκτεταμένη εκπαίδευση, όπως το διάβασμα, η μουσική ή η γυμναστική. Ο εγκέφαλος διατηρεί την ικανότητα να επωφελείται από τα διάφορα ερεθίσματα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας και δεν συνηγορούν υπέρ της εντατικής εκπαίδευσης των μικρών παιδιών.*

Νευροεπιστήμη των Κοινωνικών Σχέσεων

- *Πολυπλοκότητα της κοινωνικής ζωής:*
 - Μάθηση μέσω της παρατήρησης των άλλων, προσωπικές σχέσεις, χρήση της γλώσσας, διδασκαλία και μάθηση, κοινωνικές ιεραρχίες, πολιτισμικές αλλαγές.
 - Παράβλεψη προσωπικών επιθυμιών προς όφελος των επιθυμιών της κοινωνικής ομάδας, με αντάλλαγμα πιθανά μακροπρόθεσμα οφέλη. (πρβλ. τη βιολογική εξήγηση του αλτρουισμού, κατά την Κοινωνιοβιολογία)
- *Η κοινωνική πολυπλοκότητα συμβάλλει στην ταχεία αύξηση των νευρικών συνάψεων στον νεοφλοιό (φαιά ουσία), ο οποίος είναι υπεύθυνος για τις πιο πολύπλοκες λειτουργίες, όπως η αισθητηριακή αντίληψη, η αντίληψη του χώρου, οι συνειδητές σκέψεις και η γλώσσα.*

Η βιολογική ανάγκη για κοινωνική επαφή

- *Η βιολογική ανάγκη για κοινωνική επαφή είναι βαθιά:*
 - Οι νέες μητέρες ενθαρρύνονται να κρατούν τα μωρά τους επάνω τους. (Ο Ρουσσώ ανέδειξε τη μεγάλη σημασία του θηλασμού.)
 - Τα βρέφη που έχουν στερηθεί κοινωνικούς δεσμούς μπορεί να αναπτύξουν σε μεγαλύτερη ηλικία μειωμένη νοητική ανάπτυξη, υπερκινητικότητα, δυσκολία συγκέντρωσης και απείθαρχη συμπεριφορά.
 - Οι κοινωνικές σχέσεις δρουν τόσο ευεργετικά στη μακροπρόθεσμη υγεία όσο η αποφυγή του καπνίσματος.
 - Οι άνθρωποι που είναι εγωκεντρικοί (αυτό καθορίζεται από το πόσες φορές αναφέρονται στον εαυτό τους με λέξεις όπως «εγώ», «εμένα») έχουν περισσότερες πιθανότητες να εκδηλώσουν κάποιο καρδιακό νόσημα σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους που είναι κοινωνικοί.
 - Η απομόνωση των φυλακισμένων αποτελεί μια «πολύ σκληρή και βάρβαρη τιμωρία», γιατί αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης κάποιας ψυχικής νόσου ή επιβαρύνει ακόμα περισσότερο μια ήδη διαταραγμένη ψυχολογικά κατάσταση.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Οι Νευροεπιστήμες μας βοηθούν να κατανοήσουμε τα *αίτια* πολλών ιδιαιτεροτήτων των μαθητών μας.
- Βάσει αυτής της κατανόησης γεννιέται η *ελπίδα* για την ανάπτυξη καλύτερων μεθόδων που θα βοηθήσουν αυτούς τους μαθητές να αποδώσουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους.
- *Αποφεύγονται οι παρανοήσεις*, όπως στο παράδειγμα που αναφέραμε προηγουμένως:
- Οι νευροεπιστήμες έδειξαν ότι τα διάφορα μέρη του εγκεφάλου επικοινωνούν μεταξύ τους και η προσπάθεια να απευθυνθούμε μόνο σε ένα ημισφαίριο δεν είναι μόνο παραπλανητική, αλλά είναι και αναποτελεσματική.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Επιπλέον, οι νευροεπιστήμες βοηθούν τους δασκάλους στη *διαδικασία εντοπισμού και διάγνωσης* των μαθητών με ιδιαιτερότητες:
 - Προς το παρόν η ταυτοποίηση πολλών δυσκολιών, όπως οι μαθησιακές, αποτελεί συχνά μια διαδικασία που βασίζεται, κυρίως, στις παρατηρήσεις των δασκάλων για ένα παιδί.
 - Πολλές φορές δεν είμαστε σίγουροι για τη διάγνωση που κάνουμε, ακόμα και μετά την επικοινωνία με ένα ειδικό παιδαγωγό.
- Οι νευροεπιστήμες μπορούν να μας βοηθήσουν σε αυτό:
 - Ένας μεγάλος αριθμός ερευνητών εργάζονται προς αυτή την κατεύθυνση προσπαθώντας να αναπτύξουν *διαγνωστικά εργαλεία πρώτης ανίχνευσης* που βασίζονται στη μεθοδολογία των νευροεπιστημών και παρέχουν δεδομένα που συμπληρώνουν την αξιολόγηση που κάνει ο δάσκαλος.
 - Μάλιστα, κάποιες εταιρείες αναπτύσσουν γενετικά τεστ και διαδικασίες ηλεκτρονικής διάγνωσης που μπορούν να βοηθήσουν γονείς και δασκάλους να κατανοήσουν, να εντοπίσουν, *ακόμα και να προλάβουν* προβλήματα του εγκεφάλου.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Τα περισσότερα αίτια των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζονται (με εξαίρεση τις σωματικές αναπηρίες και τις επίκτητες δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές, όπως η ανυπακοή και η επιθετικότητα)
 - σχετίζονται με προβλήματα στον εγκέφαλο και στο νευρικό σύστημα.
- Τα αίτια ποικίλλουν από γενετικούς παράγοντες μέχρι ελλιπή προγεννητική φροντίδα και περιβαλλοντικούς κινδύνους.
- Ο ανθρώπινος εγκέφαλος είναι ανθεκτικός και προσαρμοστικός,
 - υπάρχει όμως ένας αριθμός παραγόντων επικινδυνότητας που μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο που αναπτύσσεται και λειτουργεί.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Οι παράγοντες επικινδυνότητας αρχίζουν από τη στιγμή της σύλληψης, καθώς γενετικά αίτια επηρεάζουν την ανάπτυξη του εγκεφάλου:
 - Η ΔΕΠ/Υ είναι πολλές φορές κληρονομική.
 - Οι μονοζυγωτικοί δίδυμοι είναι πιο πιθανό να παρουσιάσουν ΔΕΠ/Υ σε σχέση με τους διζυγωτικούς.
 - Ο εγκέφαλος των παιδιών με ΔΕΠ/Υ αναπτύσσεται με πιο αργό ρυθμό και είναι περίπου κατά 3% μικρότερος στο σύνολο του όγκου του, με πιο λεπτό εγκεφαλικό φλοιό, σε σύγκριση με εκείνο των παιδιών που δεν έχουν ΔΕΠ/Υ.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Και στις *διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές* ο γενετικός παράγοντας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο:
 - Στους μονοζυγωτικούς διδύμους, π.χ., η πιθανότητα να έχουν και οι δύο κάποια διαταραχή στο ευρύτερο φάσμα του αυτισμού είναι περίπου στο 70% περισσότερη συγκριτικά με τα υπόλοιπα παιδιά.
- Η νευροεπιστημονική έρευνα αποκαλύπτει, επίσης, ένα μεγάλο αριθμό δυσλειτουργιών σε αυτά τα παιδιά:
 - Η Γενετική εξηγεί για ποιο λόγο συμβαίνουν αυτές οι δυσλειτουργίες ,
 - ενώ η Νευροεπιστήμη μας βοηθάει να κατανοήσουμε με ποιο τρόπο αυτές οι αλλαγές στο νευρικό σύστημα επηρεάζουν τη συμπεριφορά.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Η νευροεπιστημονική έρευνα μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε με ποιο τρόπο οι *αλλαγές κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης* επηρεάζουν τον αναπτυσσόμενο εγκέφαλο του εμβρύου.
- Με τη χρήση συγκεκριμένων τεχνικών οι νευροεπιστήμονες έχουν ταυτοποιήσει έναν αριθμό προβλημάτων που σχετίζονται με παράγοντες επικινδυνότητας, όπως:
 - ✓ το μικρότερο μέγεθος του εγκεφάλου,
 - ✓ η καταστροφή των εγκεφαλικών δομών και
 - ✓ οι ανωμαλίες στην εγκεφαλική λειτουργία.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Οι σύγχρονες τεχνολογίες έχουν, επίσης, έδειξαν κάποια σημαντικά ευρήματα σχετικά με τα ερεθίσματα μέσα στη μήτρα και στην *προγεννητική ανάπτυξη του εγκεφάλου*:
 - Μια μελέτη έδειξε ότι τα έμβρυα μπορούν να κάνουν διάκριση ανάμεσα σε δύο ξένες γλώσσες, ακόμα και εάν αυτές εκφέρονται από το ίδιο πρόσωπο και με τον ίδιο τόνο.
 - Άλλες έρευνες αναφέρουν ότι αυτή η προγεννητική μάθηση συνδέεται με τη μετέπειτα γλωσσική ανάπτυξη και με την αναγνωστική ικανότητα.
 - Άλλες μελέτες έδειξαν ότι το άκουσμα της μουσικής κατά τη διάρκεια της κύησης του εμβρύου μπορεί να προάγει ακόμα και τη γνωστική ανάπτυξη.
- Είναι σαφές ότι προγεννητική ανάπτυξη του εγκεφάλου είναι πολύ σημαντική για τη διαμόρφωση του εγκεφάλου των παιδιών:
 - Όταν αυτή η διαδικασία λαμβάνει χώρα σε ένα υγιές περιβάλλον, η ανάπτυξη του εγκεφάλου εξελίσσεται ομαλά.
 - Ισχύει και το αντίθετο, με αρνητικές συνέπειες στη μετέπειτα σχολική επίδοση του παιδιού.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Παράδειγμα: Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες αδυνατούν να διατηρήσουν πληροφορίες στην εργαζόμενη μνήμη, στην οποία συνειδητά οργανώνουμε και συνδυάζουμε τις νέες πληροφορίες μαζί με τις πληροφορίες της μακρόχρονης μνήμης.
 - Εάν δεν μπορούμε να συγκρατήσουμε πληροφορίες στην εργαζόμενη μνήμη, η οργάνωση και η νοηματοδότηση των εμπειριών μας είναι πολύ δύσκολη.
- Παράδειγμα: Η έρευνα έδειξε ότι οι δυσκολίες στην ανάγνωση, στη συγκέντρωση της προσοχής και στην εκτέλεση οδηγιών ίσως οφείλονται σε δυσλειτουργία της ακουστικής επεξεργασίας, η οποία διακόπτει το πέρασμα της πληροφορίας από το εξωτερικό περιβάλλον στον εγκέφαλο.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Οι νευροεπιστήμες μας βοηθούν να καταλάβουμε καλύτερα την επίδραση των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων .
- Οι συνθήκες που επικρατούν στο περιβάλλον του παιδιού, μετά τη γέννηση, μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές στις εγκεφαλικές λειτουργίες:
 - Γνωρίζουμε, για παράδειγμα, ότι η παρατεταμένη έλλειψη ερεθισμάτων, στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα:
 - ✓ χαμηλό δείκτη ευφυΐας και προβλήματα στη γνωστική λειτουργία,
 - ✓ ελλειμματική προσοχή και δυσκολία συγκέντρωσης, υπερκινητικότητα,
 - ✓ έλλειψη πειθαρχίας και αυτορρύθμισης.

Νευροεπιστήμες και παιδιά με ιδιαιτερότητες

- Η νευροεπιστημονική έρευνα μας βοηθάει να κατανοήσουμε *με ποιο τρόπο το περιβάλλον επηρεάζει τη λειτουργία του εγκεφάλου* και μπορεί, τελικά, να προτείνει τρόπους προκειμένου να αντιστρέψουμε αυτές τις αρνητικές επιδράσεις.
- Γνωρίζουμε ότι ένα υγιές περιβάλλον μπορεί να βοηθήσει στη βέλτιστη ανάπτυξη των εγγενών δυνατοτήτων του εγκεφάλου.
- Η *παροχή ερεθισμάτων με τη μορφή της αποτελεσματικής διδασκαλίας* μπορεί να παίξει ουσιαστικό ρόλο στο να βοηθήσουμε τα παιδιά με ιδιαιτερότητες να προσαρμοστούν στις δυσκολίες τους και να εξελιχθούν.
- Σε αυτό ακριβώς το σημείο ο εκπαιδευτικός της τάξης είναι πολύ σημαντικός.

Αυτορρύθμιση

Αυτορρύθμιση:

Η ικανότητα να ορίζουμε και να ελέγχουμε τις πράξεις και τα συναισθήματά μας

Η αυτορρύθμιση περιλαμβάνει:

Προσωπική κινητοποίηση:

Η ανάληψη της ευθύνης για την ολοκλήρωση έργων και την ενασχόληση με τις κατάλληλες δραστηριότητες

Αναστολή ικανοποίησης:

Η αποφυγή της άμεσης επιβράβευσης για την κατάκτηση μιας πιο σημαντικής αργότερα

Αυτορρύθμιση

Ανάπτυξη της αυτορρύθμισης των μαθητών:

- ✓ Η αυτορρύθμιση μπορεί να συμβάλει στην ηθική σκέψη και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα.
- ✓ Οι μαθητές οι οποίοι διέπονται από αυτορρύθμιση μαθαίνουν περισσότερο και είναι πιο ικανοποιημένοι από το σχολείο σε σχέση με λιγότερο πειθαρχημένους συμμαθητές τους.

Αυτορρύθμιση

Έλεγχος παρόρμησης:

Η αντίσταση στην έντονη επιθυμία για εκδήλωση μιας ανάρμοστης συμπεριφοράς

Ρύθμιση συναισθημάτων:

Η έκφραση συναισθημάτων με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους

Προσωπική κοινωνικοποίηση:

Η κατανόηση των κοινωνικών κανόνων συμπεριφοράς και η δράση βάσει αυτών των κανόνων

Αυτορρυθμιζόμενη μάθηση:

Ο προσδιορισμός προσωπικών μαθησιακών στόχων σε συνδυασμό με έναν συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και τις στρατηγικές που θα οδηγήσουν στην κατάκτηση αυτών των στόχων

Διαμορφώνοντας την αυτορρύθμιση των μαθητών

1. Τονίστε με έμφαση τη σχέση ανάμεσα στην αυτορρύθμιση και τη μάθηση.
 - ✓ Ο κ. Δημήτρης από την αρχή της χρονιάς τόνισε με έμφαση στους μαθητές του ότι ένας από τους σκοπούς του σχολείου είναι η απόκτηση γνώσεων και η αυτορρύθμιση είναι απαραίτητη εφόσον θέλουν να μάθουν όσο το δυνατόν περισσότερα.
2. Ζητήστε από τους μαθητές να συνεισφέρουν σε διαδικασίες της τάξης που προϋποθέτουν εκ μέρους τους την επίδειξη αυτορρύθμισης.
 - ✓ Ο κ. Δημήτρης είπε, «Για να μάθετε όσο το δυνατόν περισσότερα, πρέπει να δουλέψουμε μαζί... εγώ πρέπει ... να σας δίνω παραδείγματα και υλικά που θα σας βοηθήσουν να καταλάβετε τα θέματα που σας διδάσκω... Αυτός είναι ο ρόλος μου... Ποιος είναι ο δικός σας ρόλος;»
Με αυτήν τη δήλωση, ο κ. Δημήτρης ενέπλεξε τους μαθητές στις διαδικασίες της τάξης.

Διαμορφώνοντας την αυτορρύθμιση των μαθητών

3. *Να διδάσκετε την αυτορρύθμιση ως έννοια και να συνδέετε τις συνέπειες με τις πράξεις.*
 - ✓ Ο κ. Δημήτρης παρουσίασε στην τάξη μια βινιέτα που αποτυπώνει τις διαφορές ανάμεσα στην αυτορρυθμιζόμενη συμπεριφορά του Γιάννη και αντιστοίχως την μη αυτορρυθμιζόμενη συμπεριφορά του Νίκου και έβαλε τους μαθητές να τις συζητήσουν. Η βινιέτα αποτύπωνε την αυτορρύθμιση ως έννοια.

4. *Να αποτελείτε οι ίδιοι πρότυπα υπευθυνότητας και αυτορρύθμισης και να καθοδηγήσετε τους μαθητές στη θέση στόχων.*
 - ✓ Λέγοντας, «Εγώ πρέπει... να σας δίνω παραδείγματα και υλικά που θα σας βοηθήσουν να καταλάβετε τα θέματα που σας διδάσκω... Αυτός είναι ο ρόλος μου», και μένοντας συνεπής στην υπόσχεσή του, επέδειξε ο ίδιος ο δάσκαλος υπευθυνότητα.

Διαμορφώνοντας την αυτορρύθμιση των μαθητών

5. *Να παρέχετε ένα σαφή και συστηματικό μηχανισμό που επιτρέπει στους μαθητές να παρακολουθούν την πρόοδό τους σε σχέση με τους στόχους τους.*
- ✓ Ο κ. Δημήτρης προετοίμασε μια σαφή δομή, το έντυπο προσωπικού ελέγχου, για να βοηθήσει τους μαθητές να παρακολουθούν την πρόοδό τους σε σχέση με τους στόχους τους.

Κανόνες στη σχολική τάξη

1. *Δημιουργήστε ένα μικρό αριθμό κανόνων διατυπωμένων με θετικό τρόπο.*
 - ✓ *Η θετική διατύπωση κανόνων ενεργοποιεί την προηγούμενη γνώση για την αποδεκτή συμπεριφορά.*
 - ✓ *Η μείωση του αριθμού μειώνει το γνωστικό φορτίο στη μνήμη των μαθητών.*
2. *Πείστε τους μαθητές να συνεισφέρουν στη διαδικασία καθορισμού των κανόνων.*
 - ✓ *Η εμπλοκή στη διαδικασία βοηθά τους μαθητές να ανταποκριθούν στην ανάγκη τους για αυτονομία.*

Κανόνες στη σχολική τάξη

3. Δώστε έμφαση στο σκεπτικό που βασίζονται οι κανόνες.
 - ✓ Η επεξήγηση του σκεπτικού βοηθά τους μαθητές να κατανοούν τους κανόνες.
 - ✓ Είναι πιο πιθανόν οι μαθητές να υπακούουν σε κανόνες οι οποίοι φέρουν νόημα για αυτούς.
4. Χρησιμοποιήστε απτά παραδείγματα για να επεξηγήσετε τους κανόνες και τις διαδικασίες.
 - ✓ Τα απτά παραδείγματα είναι ένδειξη κατανόησης της αρχής πως οι μαθητές είναι πιθανόν να έχουν συγκεκριμένη λογική σκέψη.

Επικοινωνία οικογένειας - σχολείου

- ✓ Υψηλότερες και μακροπρόθεσμες επιδόσεις
- ✓ Μεγαλύτερη προθυμία στην επίδοση των εργασιών που θέτουμε για το σπίτι
- ✓ Πιο θετικές στάσεις και συμπεριφορές
- ✓ Μεγαλύτερα ποσοστά φοίτησης και επιτυχούς αποφοίτησης
- ✓ Υψηλότερα επίπεδα υπευθυνότητας και αυτορρύθμισης
- ✓ Αυξημένα ποσοστά εγγραφών στο πανεπιστήμιο

Εμπλέκοντας τους γονείς στην εκπαίδευση των παιδιών τους

- ✓ Εδραιώστε νωρίς την επικοινωνία με μια αρχική επιστολή.
- ✓ Διατηρήστε την επικοινωνία στέλνοντας πακέτα με τις εργασίες των μαθητών σας στο σπίτι.
- ✓ Τηλεφωνήστε ή αποστείλετε mail στους γονείς τόσο όταν ανακύπτουν προβλήματα αλλά και όταν οι μαθητές παραδίδουν υποδειγματική δουλειά.
- ✓ Να τονίζετε τα θετικά επιτεύγματα των παιδιών σε κάθε σας επικοινωνία.

Συναισθηματικές παρεμβάσεις

- Η ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής ασφάλειας, είναι σημαντική για όλους μας.
- Κανείς δεν θέλει να επιπλήττεται ή να εξευτελίζεται μπροστά στους συνομηλίκους του.

Για να ανταποκριθείτε σε αυτές τις ανάγκες:

- ✓ Διατηρήστε έναν σταθερό συναισθηματικό τόνο όταν παρεμβαίνετε και αποφύγετε τις ηχηρές δημόσιες επιπλήξεις, την επίκριση και το σαρκασμό.
- ✓ Αποφύγετε την αντιπαράθεση με τους μαθητές.
- ✓ Απαιτήστε τη συμμόρφωση εκ μέρους τους με μια άμεση και συγκαταβατική συζήτηση με τον μαθητή μετά από το μάθημα ή το σχολείο, αν επιθυμεί να σταθεί περαιτέρω και να δώσει συνέχεια στο ζήτημα.

Συναισθηματικές παρεμβάσεις

- ✓ Αν οι κανόνες και οι διαδικασίες έχουν νόημα για τους μαθητές και εφαρμόζονται με συνέπεια, είναι λιγότερο πιθανόν να σημειώνονται αντιρρήσεις και διαμαρτυρίες.
- *Με ποιον στόχο της διαχείρισης της τάξης σχετίζεται περισσότερο η θεώρηση των συναισθηματικών παραγόντων στις παρεμβάσεις;*
- ✓ Η θεώρηση των συναισθηματικών παραγόντων στις παρεμβάσεις σχετίζεται περισσότερο με τη διαμόρφωση μιας κοινότητας φροντίδας και εμπιστοσύνης.

Διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού

- *Παρέμβετε άμεσα και εφαρμόστε τις κατάλληλες συνέπειες προς τους μαθητές που εκφοβίζουν:*
 - ✓ Οι μαθητές που εκφοβίζουν πρέπει να καταλάβουν πως η συμπεριφορά τους είναι απαράδεκτη και δεν υπάρχει καμία ανοχή για τις πράξεις τους.
- *Διεξάγετε ανοιχτές και ειλικρινείς συζητήσεις σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό που περιλαμβάνουν πληροφορίες για τα δυσπροσάρμοστα προσωπικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των μαθητών που εκφοβίζουν.*
 - ✓ Ένας από τους στόχους αυτών των συζητήσεων είναι να παράσχετε πληροφορίες βασισμένες σε ερευνητικά δεδομένα για το φαινόμενο του εκφοβισμού.

Διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού

• *Για παράδειγμα, οι μαθητές που εκφοβίζουν:*

- ✓ Συχνά στερούνται ενσυναίσθησης και δεν συνειδητοποιούν την αρνητική επίδραση της συμπεριφοράς τους στους άλλους.
- ✓ Έχουν συνήθως χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση και δεν προσαρμόζονται καλά στο σχολικό πλαίσιο.
- ✓ Έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα συγκριτικά με τους υπόλοιπους μαθητές να αντιμετωπίζουν προβλήματα με κατάχρηση ουσιών, εγκληματικές δραστηριότητες, παραβατικότητα και παραπτωματικότητα στο σχολείο.

Διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού

- Ένας δεύτερος στόχος αυτών των συζητήσεων είναι να περάσετε το μήνυμα πως ο εκφοβισμός είναι μια κοινωνικά ανεπίτρεπτη πρακτική.
- ✓ Είμαστε όλοι άνθρωποι και έχουμε όλοι συναισθήματα.
- ✓ Θα είναι πιο δύσκολο για τους μαθητές να εκφοβίσουν, όταν συνειδητοποιήσουν πως οι υπόλοιποι θα τους βλέπουν σαν «χαζούς» παραβάτες που δεν νοιάζονται για κανέναν άλλο.

Διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού

- *Η ανοικτή συζήτηση για τα χαρακτηριστικά των μαθητών που εκφοβίζουν ίσως φαίνεται ακραία.*
- ✓ Είναι ωστόσο πολύ στενόχωρο να βλέπεις ένα μικρόσωμο παιδί να το σπρώχνουν καθημερινά μεγαλύτερα αγόρια που θεωρούν την κακοποίηση διασκέδαση ή ακόμα και ένδειξη ότι εκείνοι είναι «πολύ προχωρημένοι».
- ✓ Ή να βλέπεις ένα κορίτσι να περιθωριοποιείται για κάποιον ασήμαντο λόγο.
- ✓ Ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα σοβαρό πρόβλημα και πρέπει να κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο για να το σταματήσουμε.

Διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού

- Η πιο αποτελεσματική διαχείριση του εκφοβισμού είναι διασχολική και περιλαμβάνει όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας:
 - ✓ Διευθυντές, εκπαιδευτικούς και μαθητές
 - ✓ Διοικητικό προσωπικό, επιστάτες, προσωπικό της σχολικής καντίνας και οδηγούς σχολικών λεωφορείων
 - ✓ Γονείς και συλλόγους γονέων και κηδεμόνων
- Αν οι μαθητές, για παράδειγμα, γνωρίζουν πως ο οδηγός του σχολικού θα αναφέρει ένα περιστατικό εκφοβισμού που παρατήρησε στη διαδρομή από το σπίτι προς το σχολείο και πως θα υπάρχουν συνέπειες, τότε είναι λιγότερο πιθανόν να σημειωθούν φαινόμενα εκφοβισμού.
- Το ίδιο ισχύει για περιστατικά στην καντίνα, στην αυλή του σχολείου και στις εξωσχολικές δραστηριότητες.

Κοινότητα εμπιστοσύνης

Η δημιουργία μιας κοινότητας φροντίδας και εμπιστοσύνης:

- ✓ Σε μια κοινότητα φροντίδας και εμπιστοσύνης, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές συμπεριφέρονται σε όλους με σεβασμό
- ✓ Οι μαθητές νιώθουν ελεύθεροι να εκφράζονται χωρίς να νιώθουν φόβο πως θα ντροπιαστούν ή θα εξευτελιστούν
- ✓ Οι μαθητές κινητοποιούνται περισσότερο προς τη μάθηση και τη βελτίωση της επίδοσής τους σε μια κοινότητα φροντίδας και εμπιστοσύνης

Ψυχιατρική εκτίμηση ενός παιδιού - εφήβου

- Η ψυχιατρική εκτίμηση ενός παιδιού - εφήβου γίνεται προκειμένου να διαμορφώσουμε μια άποψη για τη **συνολική του λειτουργικότητα, λαμβάνοντας υπόψη συναισθηματικές δυσκολίες και συμπεριφορές** τόσο του παρόντος όσο και του παρελθόντος.
- Μια αποτελεσματική συνέντευξη **δεν είναι τυποποιημένη**, αλλά μοιάζει με μια καθημερινή συζήτηση.
- Διαφέρει όμως γιατί δίνει ευκαιρίες στον ασθενή (παιδί - έφηβο ή γονέα) να εκφράσει αυτά που του συμβαίνουν.

Θεραπευτικό περιβάλλον

- Ο πρωταρχικός στόχος είναι να δημιουργηθεί η κατάλληλη ατμόσφαιρα ώστε το παιδί να νιώσει άνεση και εμπιστοσύνη.
- Ο σκοπός της συνέντευξης δεν είναι η συλλογή πληροφοριών,
- αλλά η συναισθηματική προσέγγιση, επαφή, επίγνωση κατανόηση της ψυχικής κατάστασης ενός άλλου ανθρώπου, χωρίς απώλεια της αντικειμενικότητας.
- Η τήρηση των ορίων στη σχέση θεραπευτή - θεραπευόμενου, γεγονός που απαιτεί διαρκή ετοιμότητα από τον κλινικό για τα αντιμεταβιβαστικά του συναισθήματα και τυχόν ταυτίσεις με το παιδί ή τους γονείς του.

Οικογένεια και πλαίσιο

Οικογένεια και πλαίσιο

- Η οικογένεια παίζει κυρίαρχο ρόλο στην υγεία των μελών της ως βιολογική προικοδότηση, ως κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ανάπτυξής της και ως καθημερινή συναλλαγή.
- Στο πλαίσιο της οικογένειας θα εμφανιστεί η σωματική ή ψυχική ασθένεια.
- Το συγκεκριμένο πρόσωπο-μονάδα επηρεάζει και επηρεάζεται από την υπόλοιπη οικογένεια αλλά και από τον τόπο και τον ιστορικό χρόνο.
- Ουσιαστικά (ως ειδικοί / ομάδα / πλαίσιο) 'βλέπουμε' κυρίως οικογένειες
ή έστω
- παιδιά και εφήβους που ζουν σε οικογένειες ή συστήματα (ξενώνες, οικοτροφεία)

Οικογένεια και πλαίσιο

- Τα παιδιά δεν είναι μικρογραφία των ενηλίκων, αλλά είναι ένας διαρκώς αναπτυσσόμενος οργανισμός.
- Η έκφραση της διαταραχής και η ικανότητα για κατανόηση διαφοροποιούνται σημαντικά από τις αντίστοιχες διαταραχές των ενηλίκων.
- Τα συμπτώματα δεν είναι πάντα καθορισμένα με σαφήνεια.
- Το στάδιο της ανάπτυξης μπορεί να επηρεάσει την έκφραση του συμπτώματος.
- Κάποια «συμπτώματα», είναι φυσιολογικά κατά τη διάρκεια της εξέλιξης (π.χ. φυσιολογικό άγχος αποχωρισμού).

Οικογένεια και πλαίσιο

- Η χρονολογική ηλικία δεν είναι το απόλυτο κριτήριο για την ικανότητα του παιδιού να κατανοεί και να κρίνει για το συμφέρον του.
- Το επίπεδο της γνωστικής και συναισθηματικής ωριμότητας και η κατάσταση υγείας τη δεδομένη χρονική στιγμή εξασφαλίζουν στα παιδιά το δικαίωμα να παίρνουν αποφάσεις για τη θεραπεία.
- Η γλώσσα που χρησιμοποιείται από τον ειδικό οφείλει να είναι κατάλληλη για το επίπεδο κατανόησής του.
- Ο τρόπος της συνέντευξης διαφέρει ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο – σεβόμαστε πάντα τις ανάγκες του παιδιού μέσα στο εξελικτικό του πλαίσιο.

Το ιατρικό απόρρητο

- Η δέσμευση στην εμπιστευτικότητα αποτελεί δεοντολογικό καθήκον.
- Ο κλινικός εισηγείται στο παιδί - έφηβο τη συνθήκη του απορρήτου, διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο την ανάπτυξη της θεραπευτικής συμμαχίας.
- Στην περίπτωση που κατά τη διαδικασία της εξέτασης ή της θεραπείας είναι αναγκαία η κοινοποίηση πληροφοριών, αυτό οφείλει να γίνεται εξατομικευμένα και με απώτερο στόχο τη βελτίωση της επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, το δίπολο παιδί - γονέας, και μόνο αν αποσκοπεί στο συμφέρον του παιδιού.
- Μια εύστοχη στρατηγική είναι να αντιμετωπίζεται το απόρρητο γραμμικά, σε ένα συνεχές ανάλογο με την ηλικία και τη συναισθηματική ωριμότητα.
- Με άλλα λόγια στην πράξη αναζητείται πάντα η «χρυσή τομή» ανάμεσα στην επιθυμία του παιδιού- εφήβου για εμπιστευτικότητα και στο δικαίωμα έως και υποχρέωση των γονιών του να είναι ενήμεροι.

- Για την παρουσίαση αξιοποιήθηκαν ιδιαίτερος:
- Paul Eggen/Don Kauchak,
Εκπαιδευτική Ψυχολογία. Νέοι ορίζοντες στη μάθηση και τη διδασκαλία, εκδ. Κριτική
- **Ασπ. Σερντάρη,**
Ηθική και Δεοντολογία στην Παιδική και Εφηβική Ψυχιατρική
- **Ειρ.Λυμπινάκη/Σοφ.Παπακωνσταντίνου**
Εισαγωγή στο Εγχειρίδιο Ψυχοδυναμικής Διάγνωσης PDM2